

اثربخشی آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش دبستانی

مریم آشفته گوراب زرمخی^{۱*}، سید محمود میرزمانی^۲، پریناز بنی‌سی^۳

چکیده

هدف: هدف این تحقیق بررسی اثربخشی آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش دبستانی بود. **روش:** روش پژوهش به صورت نیمه آزمایشی، از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل و آزمایش بوده و نمونه پژوهش شامل ۳۰ نفر از کودکان مراکز پیش دبستانی منطقه ۸ شهر تهران در نیمسال اول سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ که به طور تصادفی به دو گروه آزمایشی (۱۵ نفر) و کنترل (۱۵ نفر) تقسیم شدند، بودند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه هوش هیجانی «تراویس برادبری» و «جین گریوز» (۲۰۰۵) و پرسشنامه اختلالات رفتاری «مایکل راتر» (۱۹۶۷) و فرم معلم بوده است. **یافته‌ها:** نتایج حاصل از آزمون تحلیل کوواریانس نشان داد که آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش دبستانی تاثیر داشته است؛ به طوری که موجب کاهش اختلالات رفتاری و افزایش هوش هیجانی در آنها شده است. **نتیجه‌گیری:** بنابراین می‌توان نتیجه گرفت نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش دبستانی تاثیر دارد.

واژه‌های کلیدی: نمایش خلاق، اختلالات رفتاری، هوش هیجانی.

^۱. کارشناس ارشد رشته راهنمایی و مشاوره دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب.

Email: ashoftemahsimakindergarten@yahoo.com

^۲. استاد روانشناسی بالینی، گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر

^۳. استادیار مدیریت آموزشی، گروه مدیریت آموزشی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب

مقدمه

یکی از مواردی که ممکن است آموزش پیش دبستانی و به خصوص مهدکودک بر آن اثر بگذارد، هوش است. طبق تعریف مایر^۱ (۲۰۰۰) هوش به توانایی استدلال انتزاعی و محاسبات ذهنی گفته می‌شود که طبق قواعد خاصی انجام می‌گیرد. به عبارتی دیگر، هوش به معنای استعداد فکری بنیادینی است که در افراد وجود دارد (اونق و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۴۴). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که هوش هیجانی به عنوان شکلی از هوش اجتماعی معرف توانایی شخص در مواجهه و انطباق با فشارهای روانی است (داودی و غرایبی، ۱۳۸۶، ص ۲۸۹) بیشتر از هوش بهر پیشگویی‌کننده موفقیت فرد در زندگی است (مایر و همکاران، ۲۰۰۸، ص ۵۰۸). هوش هیجانی عبارت است از بیان کیفیت و درک احساسات خویش و دیگران، همدلی با احساسات دیگران و توانایی اداره مطلوب خلق و خو. در حقیقت این هوش مشتمل بر شناخت احساسات خویش و دیگران و استفاده از آن برای اتخــــــاذ تصمیمات مناسب در زندگی است (گراوز،^۲ ۲۰۰۹، ص ۳۹). نتایج مطالعات انجام شده در مورد هوش هیجانی نشان داده‌اند که هوش هیجانی عامل مؤثر و تعیین کننده‌ای در برآیندهای زندگی واقعی مانند موفقیت در مدرسه و تحصیل، موفقیت در شغل و روابط بین شخصی و به‌طور کلی در سلامت جسمانی و روانی است (مایر^۳ و همکاران، ۲۰۰۸، ص ۵۰۳؛ زیدنر^۴ و همکاران، ۲۰۰۹، ص ۱۸۳). متون و ادبیات روانشناسی از ارتباط بین هوش هیجانی با اختلالات رفتاری خبر می‌دهند به گونه‌ای که سطوح پایین هوش هیجانی با سطوح بالاتر افسردگی، روان رنجورخویی، نشانه‌های بدنی و استرس در ارتباط است (داودا و هارت،^۵ ۲۰۰۰، ص ۷۹۷). اصطلاح اختلالات رفتاری، تقریباً ۵۸ سال پیش وارد فرهنگ علم روان‌شناسی شده است. از آن هنگام معلمان، پزشکان، روان‌شناسان و افراد دیگری که با مشکلات هیجانی و رفتاری انسان‌ها در ارتباط هستند، از این اصطلاح برای بیان مقصود خویش استفاده کرده‌اند. انجمن روان‌پزشکان آمریکا، اصطلاح اختلالات رفتاری را یک سندرم یا الگوی رفتاری یا روان‌شناختی دارای اهمیت بالینی که فرد دچارش می‌شود و توام با ناراحتی یا ناتوانی و یا افزایش خطر درد، مرگ، رنج، ناتوانی و از دست رفتن آزادی اجتماعی است، تعریف کرده‌اند. این اختلال، با هر علت اولیه‌ای باید تظاهر یک بدکاری رفتاری، روان‌شناختی و یا زیست‌شناختی قلمداد شود. رفتار انحرافی و تعارض‌های

¹ Mayer

² Graves

³ Mayer

⁴ Zeidner

⁵ Dawda & Hart

فرد و جامعه، اختلال رفتاری محسوب نمی‌شوند مگر آن‌که انحراف یا تعارض موردنظر، نشانه نوعی بدکاری در فرد باشد (گاردیا^۱ و همکاران، ۲۰۱۱، ص ۳۱۹). مرور مطالعات انجام‌شده حاکی از آن است که کودکان دارای اختلالات رفتاری، عزت‌نفس پایینی داشته و به‌آسانی ناکام می‌شوند (سوزر و والر،^۲ ۲۰۰۶، ص ۷). بسیاری از والدین، دانشمندان و پژوهشگران در سرتاسر دنیا با افزایش مشکلات رفتاری و هیجانی از اعتماد به نفس پایین تا اضطراب و افسردگی در کودکان و نوجوانان آموزش مهارت‌های لازم در زمینه هوش هیجانی را به آن‌ها ضروری می‌دانند. این مهارت‌ها منجر به افزایش انطباق و احتمال بیشتر موفقیت حتی در موقعیت‌های با عوامل خطرآفرین جدی خواهد شد (دانیل،^۳ ۲۰۱۱، ص ۵۹). بر این اساس به نظر می‌رسد نمایش خلاق که طبق تعریف، شکلی از وانمود بازی بوده و فعالیت نمایشی سازمان‌یافته‌ای است که بیشترین تأکید آن بر مراحل انجام دادن کار است تا بر حاصل کار (سرسنگی، ۱۳۹۰، ص ۱). به معنای ساده، استفاده از روش‌های بداهه‌گویی و بازی است (ازک،^۴ ۲۰۱۶، ص ۵۱). همچنین، نمایش خلاق از جمله بازی‌هایی است که به دلیل خصوصیت و ویژگی‌های خاص خود هم جنبه فیزیکی هم جنبه روحی - روانی کودک در آن رشد کرده و کودک را برای مقابله با مشکلات زندگی آماده می‌نماید (شاهانی، ۱۳۹۱، ص ۸) می‌تواند بر کاهش اختلالات رفتاری و افزایش هوش هیجانی در کودکان پیش‌دبستانی تأثیرات مثبتی داشته باشد؛ بنابراین، محقق در این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر داشته است و یا خیر؟

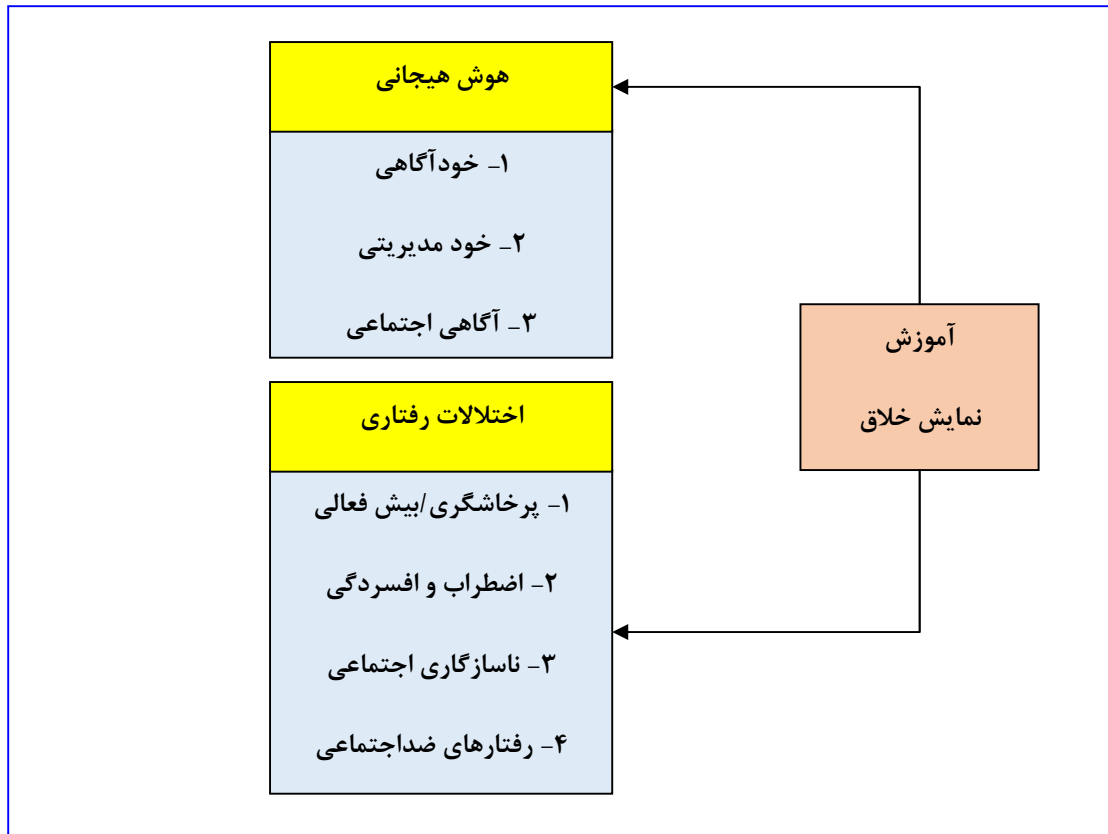
با توجه به سه متغیر نمایش خلاق (متغیر مستقل) و اختلالات رفتاری و هوش هیجانی (متغیرهای وابسته) مدل مفهومی تحقیق در شکل شماره ۱ ترسیم‌شده است تا بدین‌وسیله میزان اثربخشی آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی از طریق آزمون‌های مربوطه موردسنجش و بررسی قرار گیرد.

¹ Guardia

² Sausser & Waller

³ Daniel

⁴ Özek

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها به صورت شبه آزمایشی، از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل و آزمایش است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه کودکان مراکز پیش‌دبستانی منطقه ۸ شهر تهران در نیمسال اول تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ است. حجم نمونه برابر با ۳۰ نفر از کودکان مراکز پیش‌دبستانی منطقه ۸ شهر تهران که به‌طور تصادفی به دو گروه آزمایشی (۱۵ نفر) و کنترل (۱۵ نفر) تقسیم شدند، است. در این پژوهش، برای گردآوری داده‌ها، از ابزارهای استاندارد زیر استفاده شده است:

پرسشنامه هوش هیجانی: از پرسشنامه هوش هیجانی «تراویس برادبری»^۱ و «جین گریوز»^۲ (۲۰۰۵) استفاده شده است. این آزمون ۲۸ سؤال دارد و به سنجش هوش هیجانی افراد در چهار مؤلفه خودآگاهی، خودمدیریتی، آگاهی اجتماعی و مدیریت رابطه در مقیاسی ۵ امتیازی (هرگز با نمره ۱، به‌ندرت با نمره ۲، گاهی اوقات با نمره ۳، معمولاً با نمره ۴ و تقریباً همیشه با نمره ۵) می‌پردازد.

پرسشنامه اختلالات رفتاری: از پرسشنامه اختلالات رفتاری راتر- فرم معلم استفاده شده است. این پرسشنامه توسط مایکل راتر^۳ (۱۹۶۷) طراحی شده است و هدف آن، بررسی اختلالات رفتاری کودکان سن مدرسه از دیدگاه معلمان است. این پرسشنامه توسط معلمان و مربیان کودک تکمیل می‌گردد. این پرسشنامه ۳۰ سؤال دارد و دارای پنج خرده‌مقیاس: ۱- پرخاشگری/بیش‌فعالی، ۲- اضطراب و افسردگی، ۳- ناسازگاری اجتماعی، ۴- رفتارهای ضداجتماعی و ۵- اختلال کمبود توجه است. شیوه نمره‌گذاری پرسشنامه نیز بر مبنای طیف لیکرت ۳ درجه‌ای (کاملاً با نمره ۲ تا حدودی با نمره ۱، ندارد با نمره ۰) است.

برگزاری دوره آموزشی نمایش خلاق برای گروه آزمایش: پس از برگزاری پیش‌آزمون بر روی هر دو گروه آزمایش و کنترل پژوهش، گروه کنترل در انتظار نگاه‌داشته شد و سپس، به مدت پنج جلسه دوساعته، از روش آموزش به شیوه نمایش خلاق برای گروه آزمایش پژوهش بهره گرفته شد. بدین‌صورت که ابتدا پنج داستان کوتاه و مناسب برای رده سنی پیش‌دبستانی و قابل‌اجرا با شیوه نمایش، برای کودکان موردنظر انتخاب و در پنج جلسه، هر داستان با طی مراحل زیر توسط یک مربی آشنا به نمایش خلاق، به اجرا درآمد:

۱- مقدمه‌چینی و ایجاد آمادگی در کودکان: سلام و احوال‌پرسی با کودکان و زمینه‌سازی برای آماده کردن آن‌ها برای گوش دادن به قصه

۲- بازگو کردن داستان: در این مرحله قصه تعیین‌شده برای کودکان بازگو شد.

¹ Travis Bradberry

² Jain Greaves

³ Michael Rater

۳- انتخاب صحنه یا صحنه‌هایی از داستان با مشارکت کودکان: در این مرحله برای درک بیشتر کودکان از توالی وقایع، صحنه‌های انتخاب‌شده با جزییات بیشتر مرور شد. همچنین با کودکان در مورد رفتارها و مشخصات ظاهری شخصیت‌ها بحث و گفت‌وگو به عمل آمد.

۴- شفاف‌سازی در اجرا: در این مرحله در مورد مقدار فضا و لوازم موردنیاز، وضع ظاهری صحنه، تعداد بازیگران و نقش هر یک از کودکان در نمایش و مدت‌زمان اجرا تصمیم‌گیری شد.

۵- اجرای نمایش خلاق: بارانمایی مربی، شروع و پایان نمایش تعیین شد.

۶- نتیجه‌گیری از قصه و اجرای نمایش

درنهایت، پس از پایان دوره آموزشی، مجدداً هر دو پرسشنامه پژوهش (هوش هیجانی و اختلالات رفتاری) بر روی هر دو گروه تکرار شد. بر اساس مطالعات انجام‌شده، آزمون هوش هیجانی «تراویس برادبری» و «جین گریوز» (۲۰۰۵) در ایران، توسط «مهدی گنجی» ترجمه و کار هنجاریابی آن توسط دکتر «حمزه گنجی» انجام‌گرفته است. به‌طوری‌که پایایی آن از طریق باز آزمایی در یک گروه ۳۶ نفری برای چهار مهارت تشکیل‌دهنده هوش هیجانی و کل هوش هیجانی به ترتیب برابر با ۰/۷۸، ۰/۸۶، ۰/۷۰، ۰/۷۳ و ۰/۸۹ بوده است. در گروه ۲۸۴ نفری (۱۴۵ پسر و ۱۳۹ دختر) دیگری آزمون فقط یک‌بار اجرا شد و ضریب پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ برای گروه‌های پسران و دختران و کل گروه برابر با ۰/۸۸ به دست آمد. همه سؤالات با کل آزمون همبستگی مثبت و معناداری داشت و حذف هیچ‌کدام از سؤالات موجب افزایش چشمگیر کل پایایی آزمون نشد و همه ضرایب به‌دست‌آمده چه از طریق دو بار اجرا و چه از طریق آلفای کرونباخ در سطح ۰/۰۱ معنادار بوده است (برادبری و گریوز، ترجمه گنجی، ۱۳۸۴). راتر و همکاران (۱۹۶۷) این پرسشنامه را دارای اعتبار علمی قابل‌قبول می‌دانند. در پژوهش آن‌ها بر روی ۹۱ کودک، درصد توافق بین پرسشنامه و تشخیص روان‌پزشک را ۷۶/۷ درصد گزارش کرده‌اند که در سطح ۰/۰۱ معنادار است. در پژوهشی دیگر، راتر و همکارانش (۱۹۷۵) درصد توافق بین پرسشنامه و تشخیص روان‌پزشک را ۶۱/۵ درصد گزارش کرده‌اند. در ایران، میرزایی (۱۳۹۳) در پژوهشی که به‌منظور بررسی کفایت روان‌سنجی پرسشنامه سیستم ارزیابی رفتار کودکان (فرم معلم) جهت سنین ۶-۱۱ سال انجام داد، میزان ضریب پایایی آزمون اختلالات رفتاری راتر-فرم معلم در باز آزمایی بین ۰/۶۷ تا ۰/۹۱ و آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۶۰ به دست آمد که میزان پایایی قابل‌قبولی گزارش نموده است. همچنین نتایج تحلیل عامل نشان‌دهنده روایی و پایایی مناسب این

پرسشنامه بوده است. در این پژوهش، با توجه به اینکه هر دو پرسشنامه استاندارد بوده است، جهت اطمینان بیشتر، چندین نسخه از آن در اختیار تعدادی از اساتید، متخصصان و کارشناسان ذی‌ربط قرار گرفت و از آن‌ها درخواست شد تا نظرات اصلاحی خود را در ارتباط با پرسشنامه بیان نمایند. پس از دریافت نظرات و اصلاح پرسشنامه، برای اصلاح نهایی، پرسشنامه مذکور در اختیار استاد محترم راهنما قرار داده شد و روایی صوری و محتوایی پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفت. پایایی هر دو پرسشنامه نیز بر اساس آلفای «کرونباخ» محاسبه شد و بر اساس محاسبه آلفای «کرونباخ» ضریب پایایی ۰/۸۴ برای پرسشنامه هوش هیجانی و ضریب پایایی ۰/۸۳ برای پرسشنامه اختلالات رفتاری برآورد شد؛ که با توجه به بالا بودن هر دو ضریب از سطح در نظر گرفته‌شده در روش «کرونباخ» که بالاتر از ۰/۷ است، هر دو پرسشنامه دارای پایایی مطلوب و مورد تأیید می‌باشند. در جدول ۱ ضریب آلفای کرونباخ برای هر مؤلفه آورده شده است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها، از تحلیل کوواریانس چندمتغیره (MANCOVA) استفاده شده است.

جدول ۱. ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه‌ها

مؤلفه	ضریب آلفای کرونباخ
خودآگاهی	۰/۷۹
خود مدیریتی	۰/۷۷
آگاهی اجتماعی	۰/۸۱
مدیریت رابطه	۰/۷۹
هوش هیجانی	۰/۸۴
پرخاشگری/بیش‌فعالی	۰/۸۰
اضطراب و افسردگی	۰/۷۳
ناسازگاری اجتماعی	۰/۷۹

۰/۷۶	رفتارهای ضداجتماعی
۰/۷۲	اختلال کمبود توجه
۰/۸۳	اختلالات رفتاری

یافته‌ها

فرضیه اصلی پژوهش: آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد. به‌منظور بررسی اثربخشی آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی، از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره (MANCOVA) استفاده شد. یکی از مفروضات اجرای آزمون تحلیل کوواریانس چندمتغیری، همسانی ماتریس کوواریانس‌ها است که برای بررسی برقراری این مفروضه از آزمون ام باکس استفاده شده است.

جدول ۲. نتیجه آزمون همسانی ماتریس کوواریانس‌ها (ام باکس)

سطح معناداری	d.f ₂	d.f ₁	F	Box's
۰/۶۰۲	۱۴۱	3	۱/۴۸۳	۲/۵۸۳

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌گردد، سطح معناداری آزمون ام باکس برابر با ۰/۶۰۲ است. از آنجایی که این مقدار، بزرگ‌تر از سطح معناداری (۰/۰۱) موردنیاز برای رد فرض صفر است، فرض صفر ما مبنی بر همسانی ماتریس کوواریانس‌ها مورد تأیید قرار می‌گیرد. بدین ترتیب مفروضه همسانی ماتریس کوواریانس‌ها، به‌عنوان یک از مفروضات آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیری برقرار است.

جدول ۳. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس چندمتغیره مانکوا برای فرضیه اصلی پژوهش

سطح معناداری P	F	d.f خطا	d.f فرضیه	مقدار	آزمون
.001	55.09	26	2	.809	آزمون اثر پیلایی

.001	55.09	26	2	.191	آزمون لامبدای ویلکز
.001	55.09	26	2	4.238	آزمون اثر هتلینگ
.001	55.09	26	2	4.238	آزمون بزرگ‌ترین ریشه روی

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌گردد، سطح معنی‌داری هر چهار آماره چند متغیری مربوطه یعنی اثر پیلایی، لامبدای ویلکز، اثر هتلینگ و بزرگ‌ترین ریشه روی، برابر با ۰/۰۱ است ($p < 0/01$). بدین ترتیب فرض صفر آماری رد و مشخص می‌گردد که آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد.

جدول ۴. نتایج آزمون اثرات بین‌آزمودنی برای مقایسه هوش هیجانی و اختلالات رفتاری گروه آزمایش و کنترل

اندازه اثر	سطح معناداری	آماره F	میانگین مجذورات	d.f	مجموع مجذورات	
.789	.000	55.322	15.465	2	30.931	هوش هیجانی
.329	.002	8.119	.568	2	1.136	اختلالات رفتاری

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌گردد، نتایج آزمون اثرات بین‌آزمودنی برای مقایسه هوش هیجانی و اختلالات رفتاری در گروه‌های آزمایش و کنترل در مرحله پس‌آزمون نشان داده شده است. با توجه به نتایج ارائه شده مقدار F به دست آمده برای متغیر هوش هیجانی برابر با ۵۵/۳۲۲ بوده و برای متغیر اختلالات رفتاری برابر با ۸/۱۱۹ بوده که در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار است؛ بنابراین فرض صفر رد و فرض پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد. بر همین اساس چنین نتیجه گرفته می‌شود که آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر داشته است؛ بطوریکه موجب کاهش اختلالات رفتاری و افزایش هوش هیجانی در آن‌ها شده است. فرضیه فرعی ۱: آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد.

جدول ۵. نتایج تحلیل کوواریانس جهت مقایسه مؤلفه اختلالات رفتاری در دو گروه آزمایش و گروه کنترل

مؤلفه	منبع	مجموع مجذورات	d.f	میانگین مجذورات	آماره f	سطح معناداری	اندازه اثر
پرخاشگری/بیش فعالی	گروه	.572	2	.286	3.338	.051	.139
	خطا	2.313	27	.086			
	کل	42.944	30				
اضطراب و افسردگی	گروه	2.475	2	1.237	15.107	.000	.493
	خطا	2.211	27	.082			
	کل	46.694	30				
ناسازگاری اجتماعی	گروه	1.410	2	.705	10.391	.000	.393
	خطا	1.832	27	.068			
	کل	42.917	30				
رفتارهای ضداجتماعی	گروه	1.463	2	.731	4.443	.021	.192
	خطا	4.445	27	.165			
	کل	50.722	30				
اختلال کمبود توجه	گروه	2.220	2	1.110	7.739	.002	.317
	خطا	3.873	27	.143			

				30	49.694	کل	
	.431	.000	12	.712	2	1.423	گروه
				.059	27	1.601	خطا
					30	45.032	کل

اختلالات رفتاری
(کلی)

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌گردد، نتایج آزمون تحلیل کوواریانس برای مقایسه نمرات مؤلفه‌های اختلالات رفتاری در دو گروه آزمایش و گروه کنترل در پس‌آزمون، نشان می‌دهد که مقدار F به‌دست‌آمده در مؤلفه پرخاشگری/بیش‌فعالی برابر با $۳/۳۳۸$ ، در مؤلفه اضطراب و افسردگی برابر با $۱۵/۱۰۷$ ، در مؤلفه ناسازگاری اجتماعی برابر با $۱۰/۳۹۱$ ، در مؤلفه رفتارهای ضداجتماعی برابر با $۴/۴۴۳$ ، در مؤلفه اختلال کمبود توجه برابر با $۷/۷۳۹$ و در مؤلفه اختلالات رفتاری (کلی) برابر با ۱۲ است و سطح معنی‌داری آن‌ها نیز کوچک‌تر از $۰/۰۱$ است. از این‌رو فرض صفر رد و فرض پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد. بر این اساس و با توجه به پایین‌تر بودن میانگین نمرات گروه آزمایش در پس‌آزمون، می‌توان چنین نتیجه گرفت که آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری کودکان پیش‌دبستانی مؤثر بوده و موجب کاهش نمرات اختلالات رفتاری در آن‌ها می‌شود. مقدار اندازه اثر به‌دست‌آمده کلی نیز برابر با $۰/۴۳۱$ است. فرضیه فرعی ۲: آموزش نمایش خلاق بر هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد.

جدول ۶. نتایج تحلیل کوواریانس جهت مقایسه مؤلفه هوش هیجانی در دو گروه آزمایش و گروه کنترل

مؤلفه	منبع	مجموع مجذورات	d.f	میانگین مجذورات	آماره f	سطح معناداری	اندازه اثر
خودآگاهی	گروه	32.200	2	16.100	53	.000	.782

			.304	27	8.195	خطا	
				30	271.612	کل	
.764	.000	47.989	15.117	2	30.233	گروه	
			.315	27	8.505	خطا	خود مدیریتی
				30	263.653	کل	
.780	.000	52.436	15.482	2	30.964	گروه	
			.295	27	7.972	خطا	آگاهی اجتماعی
				30	253.796	کل	
.741	.000	42.558	16.874	2	33.747	گروه	
			.396	27	10.705	خطا	مدیریت رابطه
				30	269.367	کل	
.841	.000	77.830	16.396	2	32.791	گروه	
			.211	27	5.688	خطا	هوش هیجانی (کلی)
				30	262.417	کل	

همان طور که در جدول ۶ مشاهده می‌گردد، نتایج آزمون تحلیل کوواریانس برای مقایسه نمرات مؤلفه‌های هوش هیجانی در دو گروه آزمایش و گروه کنترل در پس‌آزمون، نشان می‌دهد که مقدار F به‌دست‌آمده در مؤلفه خودآگاهی برابر با ۵۳، در مؤلفه خود مدیریتی برابر با ۴۷/۹۸۹، در مؤلفه آگاهی اجتماعی برابر با ۵۲/۴۳۶، در مؤلفه مدیریت رابطه برابر با ۴۲/۵۵۸ و در مؤلفه هوش هیجانی (کلی) برابر با ۷۷/۸۳۰ است و سطح معنی‌داری آن‌ها نیز کوچک‌تر از ۰/۰۱ است. از این رو فرض صفر رد و فرض پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد. بر این اساس و با توجه به بالاتر بودن میانگین نمرات گروه

آزمایش در پس‌آزمون، می‌توان چنین نتیجه گرفت که آموزش نمایش خلاق بر هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی مؤثر بوده و موجب افزایش نمرات اختلالات رفتاری در آن‌ها می‌شود. مقدار اندازه اثر به‌دست‌آمده کلی نیز برابر با ۰/۸۴۱ است.

بحث و نتیجه‌گیری

فرضیه فرعی ۱: آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد. جهت بررسی این فرضیه از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد و نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری کودکان پیش‌دبستانی مؤثر بوده و موجب کاهش نمرات اختلالات رفتاری در آن‌ها می‌شود. طبق تعریف، اختلالات رفتاری، رفتارهای گوناگون افراطی، مزمن، انحرافی که گستره آن شامل اعمال تهاجمی یا برانگیختگی ناگهانی، اعمال افسرده‌گونه و گوشه‌گیرانه است و بروز آن‌ها به‌دور از انتظار مشاهده‌کننده است، به‌طوری‌که وی آرزوی توقف این‌گونه رفتارها را دارد (سیف نراقی و نادری، ۱۳۹۴، ص ۲۸). اختلالات رفتاری را ناشی از علل مختلفی همچون اختلالات بیولوژیکی، فضای نامساعد خانوادگی، تأثیرات سوء فرهنگی و اجتماعی، تجربه‌های نامطلوب و شکست‌های پی‌درپی دانسته‌اند (سیف نراقی و نادری، ۱۳۹۰، ص ۳۲۷). نتایج تحقیقی در دانشگاه براون آمریکا نشان داده است افرادی که دارای مشکلات رفتاری در کودکی هستند، در دوران دبیرستان و دانشگاه بیش از هم‌سن‌وسالان خود درگیر مشکلات ناشی از این رفتارها بوده و پیشرفت تحصیلی مناسبی ندارند و بر همین اساس هرچقدر افراد در کودکی مشکلات رفتاری کمتری داشته باشند، در بزرگسالی وضعیت تحصیلی بهتری دارند و از نظر درسی و شغلی موفق‌تر هستند (شامخی، ۱۳۹۲، ص ۲۹). نتیجه به‌دست‌آمده از تحقیق نیز بیانگر آن است که آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری کودکان پیش‌دبستانی مؤثر بوده و موجب کاهش نمرات اختلالات رفتاری در آن‌ها می‌شود. مقدار اندازه اثر به‌دست‌آمده کلی برابر با ۰/۴۳۱ است. تأثیر مؤلفه پرخاشگری/بیش‌فعالی برابر با ۰/۱۳۹ است. تأثیر مؤلفه اضطراب و افسردگی برابر با ۰/۴۹۳ است. تأثیر مؤلفه ناسازگاری اجتماعی برابر با ۰/۳۹۳ است. تأثیر مؤلفه رفتارهای ضداجتماعی برابر با ۰/۱۹۲ است. تأثیر مؤلفه اختلال کمبود توجه برابر با ۰/۳۱۷ است. به‌طورکلی، بیشترین تأثیر آموزش نمایش خلاق بر روی مؤلفه اضطراب و افسردگی با مقدار ۰/۴۹۳ و کمترین تأثیر بر روی مؤلفه رفتارهای ضداجتماعی با مقدار ۰/۱۳۹ بوده است. نتایج پژوهش با نتایج نادری و همکاران (۱۳۹۴) همسان بوده است. آن‌ها در بررسی و مقایسه اثربخشی کتاب‌درمانی به روش قصه‌گویی و نمایش خلاق بر مشکلات رفتاری کودکان دختر پیش‌دبستانی نشان دادند که نمایش خلاق در کاهش مشکلات رفتاری کودکان تحت مطالعه محققان مؤثر بوده است. نتایج پژوهش

با نتایج نصیر زاده و روشن (۱۳۸۹) همسان بوده است. آن‌ها در مقایسه دو رویکرد قصه‌گویی در کاهش مؤلفه‌های رفتار پرخاشگرانه از دیدگاه والدین نشان دادند که روش قصه‌گویی در کاهش نشانه‌های پرخاشگری اثربخشی زیادی داشته است. فرضیه فرعی ۲: آموزش نمایش خلاق بر هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد. جهت بررسی این فرضیه از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد و نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که آموزش نمایش خلاق بر هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی مؤثر بوده و موجب افزایش نمرات اختلالات رفتاری در آن‌ها می‌شود. هوش هیجانی، به‌کارگیری قابلیت عاطفی هیجانی و عاطفی خود و دیگران در رفتار فردی و گروهی، برای کسب حداکثر نتایج با حداکثر رضایت تعریف شده است (سیاروچی و همکاران، ترجمه نجفی زند، ۱۳۸۵، ص ۷۹). طبق مطالعات انجام‌شده، کودکانی که از هوش هیجانی بالاتری برخوردار باشند از احساسات دیگران آگاهی کامل دارند و در گروه سعی می‌کنند عضو سازنده باشند و نیازهای دیگران را درک می‌کنند و حداقل با همدلی به آنان کمک می‌کنند (اسلامیه و ملانین، ۱۳۹۴، ص ۸۹). هوش هیجانی، نقش مهمی در بهبود کیفیت روابط بین فردی و اجتماعی دارد (احدی، ۱۳۸۷، ص ۱۱۱). نتیجه به‌دست‌آمده از تحقیق نیز بیانگر آن است که آموزش نمایش خلاق بر هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی مؤثر بوده و موجب افزایش نمرات اختلالات رفتاری در آن‌ها می‌شود. مقدار اندازه اثر به‌دست‌آمده کلی برابر با ۰/۸۴۱ است. تأثیر مؤلفه خودآگاهی برابر با ۰/۷۸۲ است. تأثیر مؤلفه خود مدیریت برابر با ۰/۷۶۴ است. تأثیر مؤلفه آگاهی اجتماعی برابر با ۰/۷۸۰ است. تأثیر مؤلفه مدیریت رابطه برابر با ۰/۷۴۱ است. به‌طورکلی، بیشترین تأثیر آموزش نمایش خلاق بر روی مؤلفه خودآگاهی با مقدار ۰/۷۸۲ و کمترین تأثیر بر روی مؤلفه مدیریت رابطه با مقدار ۰/۷۴۱ بوده است. نتایج پژوهش با نتایج عسکری (۱۳۹۲) همسان بوده است. وی در تحقیق خود با عنوان تعیین اثربخشی نمایش خلاق بر رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی مناطق ۲۲ کانه تهران نشان داد که مهارت‌های اجتماعی کودکانی که نمایش خلاق اجرا کرده‌اند به‌طور معناداری بیشتر از مهارت‌های اجتماعی کودکانی است که تحت اجرای نمایش خلاق قرار نگرفته‌اند و نمایش خلاق بر رشد مهارت‌های اجتماعی در طول زمان از پایداری مناسبی برخوردار است. نتایج پژوهش با نتایج قاسم تبار و همکاران (۱۳۹۱) همسان بوده است. آن‌ها در تعیین اثربخشی نمایش خلاق بر تحول اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی منطقه ۸ تهران با استفاده از تحلیل کوواریانس نشان دادند که نمایش خلاق، تحول اجتماعی کودکان را به‌طور معناداری افزایش داده است. نتایج پژوهش با نتایج پکدوگان و همکاران (۲۰۱۶) همسان بوده است. آن‌ها در بررسی اثرات نمایش خلاق بر مهارت ادراک خودکفایی در برنامه آموزشی دانش آموزان نشان دادند آموزش نمایش خلاق بر مهارت

ادراک خودکفایی دانش‌آموزان تأثیر مثبت داشته است. نتایج پژوهش با نتایج ازک (۲۰۱۶) همسان بوده است. وی در تعیین اثر نمایش خلاق بر موفقیت دانش‌آموزان در درس فناوری اطلاعات نشان داد که با استفاده از نمایش خلاق در فناوری اطلاعات دوره اثر مثبتی بر موفقیت دانش‌آموزان ایجاد شده است. فرضیه اصلی: آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد. جهت بررسی این فرضیه از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره (مانکوا) استفاده شد و نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها نشان داد که آموزش نمایش خلاق بر اختلالات رفتاری و هوش هیجانی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر داشته است؛ بطوریکه موجب کاهش اختلالات رفتاری و افزایش هوش هیجانی در آن‌ها شده است. نتایج به‌دست‌آمده با نتایج تحقیقات نادری و همکاران (۱۳۹۴) که نشان دادند نمایش خلاق در کاهش مشکلات رفتاری کودکان تحت مطالعه محققان مؤثر بوده است. عسکری (۱۳۹۲) که نشان داد مهارت‌های اجتماعی کودکانی که نمایش خلاق اجرا کرده‌اند به‌طور معناداری بیشتر از مهارت‌های اجتماعی کودکانی است که تحت اجرای نمایش خلاق قرار نگرفته‌اند و نمایش خلاق بر رشد مهارت‌های اجتماعی در طول زمان از پایداری مناسبی برخوردار است. قاسم تبار و همکاران (۱۳۹۱) که نشان دادند نمایش خلاق، تحول اجتماعی کودکان را به‌طور معناداری افزایش داده است. نصیر زاده و روشن (۱۳۸۹) که نشان دادند روش قصه‌گویی در کاهش نشانه‌های پرخاشگری اثربخشی زیادی داشته است. پکدوگان و همکاران (۲۰۱۶) که نشان دادند آموزش نمایش خلاق بر مهارت ادراک خودکفایی دانش‌آموزان تأثیر مثبت داشته است. از (۲۰۱۶) که نشان داد با استفاده از نمایش خلاق در فناوری اطلاعات دوره اثر مثبتی بر موفقیت دانش‌آموزان ایجاد شده است. همسان بوده است.

منابع

اسلامیه، فاطمه؛ ملاتیان، صدیقه. (۱۳۹۴). *پیش‌دبستانی‌ها (راهنمای عملی برای والدین و مربیان)*. تهران: انتشارات آوای نور.

اونق، خاطره؛ ثناگو، اکرم؛ جویباری، لیلا؛ عظیمی، مریم. (۱۳۹۴). مقایسه هوش، خلاقیت و پرخاشگری در کودکان دوم ابتدایی دارای سابقه آموزش پیش‌دبستانی و فاقد آن: مطالعه مورد شاهدی.

فصلنامه علمی پژوهشی کمیته تحقیقات دانشجویی معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی مشهد. دوره ۱۸. شماره ۶۱. صص ۴۳-۵۵.

برادبری، تراویس؛ گریوز، جین. (۱۳۸۴). هوش هیجانی (مهارتها و آزمونها). ترجمه مهدی گنجی. تهران: نشر ساوالان.

داودی، سیدداود؛ غرابی، بنفشه. (۱۳۸۹). ارتباط اختلالات رفتاری با هوش هیجانی در دانش‌آموزان. *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی کرمان*. دوره ۱۴. شماره ۴. صص ۲۸۹-۲۹۹.

سرسنگی، محسن. (۱۳۹۰). بررسی تاثیر آموزشی و تربیتی نمایش خلاق در کودکان ایران (مرتبط با کودکان در دوره پیش دبستانی و مقاطع ابتدایی). پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

سیاروچی، جوزف؛ فورکاس، جوزف مایر، جان. (۱۳۸۵). هوش هیجانی در زندگی روزمره. ترجمه جعفر نجفی زند. تهران: نشر سخن.

سیف‌نراقی، مریم؛ نادری، عزت‌الله. (۱۳۹۰). آموزش و پرورش کودکان استثنایی. تهران: انتشارات پیام نور.

سیف‌نراقی، مریم؛ نادری، عزت‌الله. (۱۳۹۴). اختلالات رفتاری کودکان. تهران: انتشارات پدر.

شامخی، نجمه. (۱۳۹۲). مقایسه میزان اختلالات رفتاری کودکان در گونه های مختلف خانواده براساس مدل فرایند و محتوای خانواده. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

شاهانی، ندا. (۱۳۹۱). بررسی کاربرد تئاتر پداگوژیک (تعلیمی-تربیتی) در پرورش هوش هیجانی (EQ) ویژه کودکان پیش دبستانی و دبستانی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

عسگری، مرضیه. (۱۳۹۲). تاثیر نمایش خلاق بر رشد اجتماعی کودکان پیش دبستانی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی.

قاسم تبار، سیدنبی اله؛ الهویردی یانی، خلیل؛ حاجی تبار، محسن؛ محمدجانی، هیوا؛ خسروی فرزاد. (۱۳۹۱). تاثیر نمایش خلاق بر تحول اجتماعی کودکان پیش دبستانی. *فصلنامه روانشناسی تحولی (روانشناسان ایرانی)*. دوره ۱. شماره ۳۲. صص ۴۱۳-۴۰۵.

میرزایی، لیلا. (۱۳۹۳). بررسی کفایت روان‌سنجی پرسش‌نامه سیستم ارزیابی رفتار کودکان (فرم معلم) جهت کودکان سنین ۶ تا ۱۱ سال استان فارس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

نادری، نگین؛ بشلیده، کیومرث؛ عموری، مدینه. (۱۳۹۴). اثربخشی کتاب درمانی و نمایش خلاق بر مشکلات رفتاری کودکان دختر پیش‌دبستانی. مقالات دومین کنفرانس ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در علوم انسانی.

نصیرزاده، راضیه؛ روشن، رسول. (۱۳۸۹). مقایسه دو رویکرد قصه‌گویی در کاهش مولفه‌های رفتار پرخاشگرانه از دیدگاه والدین. *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی بابل*. دوره ۱۲. شماره ۲. صص ۷۶-۷۰.

Chery, Kendra (2015). *What Is Emotional Intelligence?* [Online] at: www.psychology.about.com

Daniel JG. (2011). *Emotional intelligence: why it can matter than IQ*. New York, bantam books.

Dawda D, Hart SD. (2000). Assessing emotional intelligence: reliability and validity of the BarOn emotional quotient inventory (EQ-i) in university students. *Journal of Personality and Individual Differences*. 28(4): 797-812.

Guardia p, Blending j, Lapeer A. (2011). *Athletes coping during a competition: relationship of coping strategies with positive effect, negative effect and performance- goal discrepancy*. Submitted for publication.

Mayer J, Salovey P, Caruso D. (2008). Emotional intelligence: New ability of eclectic traits. *American Psychologist* ;63: 503-517.

Özek, Müzeyyen Bulut (2016). The Effect of Creative Drama on Student Achievement in the Course of Information Technologies. *Journal of Education and Training Studies*. Vol 4. No 6. PP 51-57.

Pekdogan, Serpil; Korkmaz, Halil Ibrahim (2016). Improving the Perception of Self-Sufficiency towards Creative Drama. *European Journal of Educational Research*. Vol 5. No 3. PP 101-108.

Sausser, S., & Waller, H. (2006). A model for music therapy with student with emotional and behavioral disorder. *The Art In Psychotherapy*. Vol 33. PP: 1-10.

Zeidner M, Matthews G, Roberts, R. D. (2009). *What we know about emotional intelligence: how it a. acts learning, work, relationships, and our mental health*. Massachusetts: The MIT Press, 182-190.